

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕЗИДЕНТА ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ВАЦЛАВА ГАВЕЛА

ЗАРИЦЬКИЙ О.М.,
кандидат філологічних наук,
слухач I курсу

Дипломатична академія України
при МЗС України

Вацлав Гавел по праву вважається одним з найвідоміших політичних і державних діячів у всьому світі. Колишній дисидент, людина з яскраво вираженою індивідуальністю, письменник, перу якого належать десятки драматичних і публіцистичних творів, для яких характерні гостра реакція на людський біль та несправедливість, відображення глобальних проблем, що стосуються долі всього людства, В.Гавел прийшов у високу політику з чистою совістю і чистими руками.

В.Гавел народився 1936 р. у Празі в родині архітектора і підприємця. У зв'язку з «буржуазним» походженням мав обмежену можливість отримати вищу освіту і після закінчення школи працював лаборантом науково-дослідного інституту в Празі. Потім два роки навчався на економічному факультеті Празького політехнічного інституту, після чого проходив дійсну військову службу. У шестидесяті роки працював у празьких театрах «АБС» і «На забрадлі» - спочатку робітником сцени, потім асистентом режисера, завідуючим літературною частиною, драматургом. В 1966 р. заочно закінчив театральний факультет Празької Академії мистецтв.

У 60-ті роки В.Гавел був одним з творців так званого «паралельного» мистецтва, яке було вільне від ідеологічних штампів того часу. «Мені пощастило, що я став учасником загального процесу, співтворцем нової ери у нашому театрі», - зазначив він у своїй відомій книзі «Заочний допит»¹. Своїми п'єсами «Свято в саду» (1963), «Сповідання» (1965), «Важко зосередитись» (1968) драматург започаткував у чеському мистецтві театр абсурду. Всі наступні п'єси В.Гавела - «Вернісаж» (1975), «Аудієнція» (1975), «Протест» (1979), «Largo desolato» (1984), «Спокуса» (1985), «Реконструкція» (1988) - також витримані в дусі театру абсурду. Це «паралельне» мистецтво проіснувало до «оксамитової революції» 1989 р.

Після окупації тодішньої Чехословаччини військами країн Варшавського Договору в 1968 р. В.Гавел змушений був залишити театр. З 1969 р. видання творів та інсценізація п'єс В.Гавела були заборонені. З цього часу В.Гавел працював робітником, займався літературною творчістю.

У 1977 р. В.Гавел став одним з засновників та лідерів демократичного суспільно-політичного руху «Хартія - 77», членом клубу Комітету на захист незаконно засуджених. З 1977 по 1989 рр. був чотири рази ув'язнений за активну політичну діяльність, спрямовану проти тоталітарного комуністичного режиму, загалом пробув у в'язниці понад п'ять років. Світове визнання здобула його книга «Листи Ользі» (1982), яка складається з філософських листів з ув'язнення. В цей же час з'являється його відоме есе «Сила безсильних» (1978).

У листопаді 1989 р. В.Гавел став одним з лідерів «оксамитової революції», очолив демократичний рух «Громадянський форум». У грудні 1989 р. був обраний Президентом Чеської і Словацької Федеративної Республіки новим складом Парламенту країни. Згадуючи той історичний період, відомий чеський політичний діяч Я.Шедівий зазначив, що «Вацлав Гавел мав тоді величезний авторитет і популярність, можливо, у всіх політичних колах західних країн. Певно, від нього очікували, що він прийде з якимись ідеями - як по-новому організувати оту велику зону, яку Радянський Союз потроху і безрадісно починав залишати. Очікувалося, що Чехословаччина, можливо з Польщею і Угорщиною, буде рушійною силою щодо політичної, економічної і духовної трансформації цього величезного регіону, і в Гавелові вбачали символ не тільки опору проти колишньої диктатури, але насамперед нових і бажаних змін»².

У січні 1993 р. В.Гавел був обраний Президентом незалежної Чеської Республіки, а в січні 1998 р. був повторно обраний на цю високу посаду. Велику увагу в своїй діяльності він приділяє зовнішній політиці, зокрема, розвитку дружніх відносин з сусідніми країнами, з країнами «великої сімки», докладає значних зусиль для якнайшвидшого приєднання Чехії до загальноєвропейських і євро-атлантичних політичних, економічних, військово-політичних та інших структур. На цьому наголошують чимало не тільки чеських, але і зарубіжних дослідників життя і діяльності В.Гавела³.

Нинішній Президент Чехії відзначений великою кількістю престижних відзнак у галузі політики та мистецтва, йому присвоєно почесний докторат багатьох відомих вищих навчальних закладів світу. Визнанням великої ролі В.Гавела у побудові демократичного суспільства та у справі боротьби за права людини стало його запрошення на засідання 54-ї сесії Комісії ООН з прав людини, яке було присвячене 50-річчю Загальної Декларації прав людини.

У своєму виступі з цієї нагоди 16 березня 1998 р. у Швейцарії⁴ він наголосив на історичному значенні, яке відіграла Загальна Декларація прав людини для об'єднання людей і народів на основі рівноправ'я і поваги до особистості незалежно від їх культури, віросповідання та расової приналежності. У виступі глави Чеської держави підкреслювалось, що підготовці Декларації прав людини сприяла післявоєнна атмосфера, коли людство усвідомило неможливість повторення трагедії війни та необхідність подолання національних інтересів заради утвердження злагоди, виходячи з фундаментальних принципів співіснування народів та належного забезпечення прав і свобод громадян.

У виступі зазначалось, що протягом п'ятдесяти років у багатьох країнах світу нерідко права людини порушувалися. І сьогодні можна спостерігати складну ситуацію, що склалася, зокрема, на Кубі, в Косово та деяких інших країнах і регіонах світу. Наголошувалося, що Декларація прав людини мала б більш активно сприяти врегулюванню цих конфліктів, сприяти захисту прав і свобод громадян, які проживають у цих країнах і регіонах.

Значну увагу у виступі було приділено філософським роздумам над самою сутністю прав і свобод людини. Проводилась думка про те, що права людини неможливо забезпечити повною мірою лише прийняттям декларацій, угод та інших міжнародних документів. На думку В.Гавела, права людини повною мірою можуть бути забезпечені лише тоді, коли кожна людина усвідомить необхідність існування надійної системи забезпечення прав людини, високої духовності, поваги до особистості.

Президент Чехії поділився своїми міркуваннями щодо реформування ООН, які позначені новаторством, сміливістю, нетрадиційністю, є цікавими і можуть становити інтерес, зокрема, при удосконаленні концепції реформування ООН, а також практичній її реалізації.

У виступі було запропоновано розробити в рамках ООН певний кодекс «морального мінімуму», який би об'єднував різні культури і народи, передбачивши в ньому наявність системи забезпечення індивідуальних і колективних прав і обов'язків громадян. На думку В.Гавела, ООН та її органи, комітети та комісії мали б більш конкретно займатися питаннями забезпечення прав людини на постійній основі. В цьому зв'язку він вважає, що все, чим займаються органи ООН, так чи інакше мало б бути пов'язане із забезпеченням прав людини. Президент ЧР закликав впровадити такий стиль роботи органів ООН, при якому можна було б уникнути егоїзму, байдужості, що є наслідком економічних та геополітичних інтересів деяких країн та регіонів. У виступі підкреслювалось, що «не настільки страшним є саме зло, наскільки його толерування», байдужість до несправедливості.

В.Гавел наголосив на необхідності позбутися бюрократизму і формалізму в роботі всіх органів ООН, спростити процедури, передбачені в рамках цієї організації, а також скоротити її бюджет. Він закликав замислитися над структурою Ради Безпеки ООН - органу, який в нинішньому його вигляді є реліктом післявоєнних відносин. В.Гавел вважає, що в Раді Безпеки в майбутньому могли б бути представлені найчисельніші та найвпливовіші держави світу. Водночас слід було б вивчити питання щодо можливості висунення від регіонів або континентів, які інтегруються (як, наприклад, Західна Європа), в майбутньому одного кандидата. На думку В.Гавела, необхідно посилити гнучкість РБ при прийнятті важливих рішень з актуальних міжнародних проблем. З цією метою він запропонував, зокрема, вважати «вето» при прийнятті рішень дійсним тільки у тому випадку, якщо його застосують щонайменше два постійні члени Ради Безпеки.

Нарешті, доповідач проголосив тезу про необхідність перетворення ООН на організацію, яку не будуть сприймати як «закритий клуб держав і урядів». Розмірковуючи над тим, як досягти цього, глава Чеської держави запропонував, зокрема, розглянути можливість щодо сплати в перспективі внесків на утримання ООН безпосередньо самими громадянами, а також вироблення чіткої системи інформування громадськості про витрати цієї організації.

Досліджуючи багатогранну діяльність В.Гавела, не можна не згадати, що він надає великого значення розвитку добросусідських відносин з Україною, яку єднають сьогодні з Чехією спільні цілі: будова демократичного суспільства та всебічний розвиток міжнародних відносин з усіма демократичними країнами світу; продовження здійснення економічних реформ і проведення приватизації; створення належних умов для ефективного функціонування ринкової економіки; налагодження зовнішньоекономічних зв'язків на якісно нових засадах; вступ до Європейського Союзу.

Стимулом дружнього співробітництва між Україною і Чехією є спільність слов'янського коріння, безконфліктність в широкому політичному та військовому розумінні відносин у минулому, надання допомоги чеських демократичних кіл українській еміграції в період 20-30 рр. ХХ ст., взаємна зацікавленість у багатоплановому співробітництві на сучасному етапі.

Обидві держави мають сьогодні деякі спільні проблеми. Це, зокрема, недосконалість національного законодавства; відсутність ефективно функціонуючої економіки на ринкових засадах та матеріальної бази для розвитку такої економіки; високий рівень корумпованості в структурах різних гілок влади тощо.

Про велику увагу, яку надає нинішній Президент Чехії всебічному розвитку українсько-чеських відносин свідчить, зокрема, державний візит

чеського Президента в Україну, який відбувся 30 червня - 2 липня 1997 р. Цей перший в історії міжнародних відносин візит Президента ЧР в Україну мав важливе значення для подальшого динамічного розвитку взаємин між двома країнами. В ході візиту було підписано вісім двосторонніх міждержавних та міжурядових угод про співробітництво в економічній, фінансовій, правоохоронній, соціальній, науковій сферах. За результатами візиту було також підписано Спільну Заяву між Президентом України Л.Д.Кучмою і Президентом Чеської Республіки В.Гавелом.

Згідно з оцінками керівників адміністрацій президентів, міністерств закордонних справ України і Чехії, інших міністерств та відомств, неурядових організацій, засобів масової інформації двох країн, а також представників дипломатичного корпусу в Празі та Києві, візит В.Гавела в Україну був успішним, плідним і надав нового імпульсу розвитку двосторонніх відносин між двома державами в політичній, економічній, торговельній, науковій та інших сферах.

Під час зустрічей та переговорів В.Гавела і Л.Д.Кучми, а також глави Чеської держави з керівництвом Уряду України було обговорено, зокрема, широке коло питань стану та перспектив розвитку відносин між двома країнами, європейської інтеграції, забезпечення безпеки в регіоні Центральної та Східної Європи, тощо. В.Гавел першим з глав іноземних держав відвідав Чорнобильську АЕС.

В ході візиту чеський Президент проголосив в Київському Національному університеті ім.Т.Г.Шевченка доповідь з нагоди одержання ним докторського диплому цього навчального закладу⁵. Цю доповідь багато в чому можна вважати програмною щодо розвитку двосторонніх відносин між Україною і Чехією.

У своєму виступі в Київському університеті В.Гавел приділив особливу увагу роздумам над деякими питанням сьогодення. Ці роздуми пов'язані з двома містами, які знаходяться на території сьогodнішньої України - Чорнобилем і Ялтою.

Чорнобиль, на думку В.Гавела, це великий виклик для всіх, у тому числі для політиків, які шукають нове світове впорядкування в світі, це велика пересторога перед «зарозумілістю раціонального розуму» та «зарозумілістю соціальних інженерів, які вважають, що можна забезпечити вільніше і щасливіше життя людського роду виключно згори, тобто його науковим плануванням».

Ялта у виступі має дещо негативне звучання, адже саме в цьому місті свого часу відбувся перерозподіл післявоєнної Європи між крупними державами. В цьому зв'язку Президент наголосив на необхідності «максимально можливої поваги міжнародного співтовариства до вільно і демократично виявленої волі окремих націй і держав, які повинні мати повне право самі вирішувати свою майбутню долю, свої

міжнародні зв'язки, питання, куди хочуть належати, яку приналежність вони відчують».

В.Гавел з великою симпатією відгукнувся про Україну, наголосивши, що Україна - це «країна цілковито європейська не тільки географічно, але і всією своєю довгою історією і шкалою цінностей..., типом політичної культури..., волею до внутріполітичного діалогу і своїми намаганнями розвивати громадянське суспільство». Він підкреслив, що ні Сполучені Штати, ні Російська Федерація і ніхто інший не повинні вирішувати, куди належить Україна, - це може вирішити сама тільки Україна.

Він зазначив, що Україна добре розуміє своє делікатне геополітичне становище, адже вона «опиняється в гравітаційному полі двох могутніх тіл: з одного боку - світу євроамериканського, цінності якого захищає Північно-Атлантичний Союз, з другого боку - міцної євразійської великої держави, якою є і завжди буде Російська Федерація». Тому, підкреслив Президент ЧР, Україна хоче створювати добрі партнерські відносини з «обома цими велетнями, не вважаючи потрібним з одним з них злитися, і не прагнучи - з другого боку - стати нічиєю землею чи буферною зоною між ними».

В.Гавел назвав Україну країною великою і незалежною, яка хоче, щоб всі її поважали і сама готова поважати всіх, «не маючи наміру будь-кому підкорятися, або, навпаки, будь-кого провокувати». Така позиція видається главі Чеської держави зваженою і далекоглядною.

Таким чином, у даній статті розглянуто лише два аспекти зовнішньополітичної діяльності Президента В.Гавела: по-перше, його ставлення до Загальної Декларації прав людини та реформування ООН; по-друге, його діяльність щодо подальшого зміцнення двосторонніх відносин між Чехією і Україною, сприяння утвердженню авторитету України як незалежної держави.

Обидва зазначені аспекти є сьогодні актуальними і важливими для України. Зокрема, йдеться про світовий досвід щодо забезпечення прав людини, який може знайти практичне застосування в нашій країні.

Йдеться також про діяльність В.Гавела, спрямовану на подальший розвиток двосторонніх українсько-чеських відносин, яка здійснюється в загальному руслі розвитку співробітництва між Україною і Чехією і в цілому між Україною й іншими країнами регіону Центральної та Східної Європи (Польщею, Угорщиною, Словаччиною тощо). Ці зв'язки є дуже важливими для України в політичній, економічній, торговельній, військовій, науковій, культурній та інших сферах. Тому досліджувана діяльність глави іноземної держави східноєвропейського регіону потребує і надалі всебічного аналізу і уважного вивчення.

ПОСИЛАННЯ

¹ Havel V. Dálkový výslech. - Praha, 1990. - S. 53.

² Sedivý J. Cernínský palác v roce nula. - Praha, 1997. - S. 92.

³ Simmons M. Nesmělý prezident. - Praha, 1993. - S. 200.

⁴ Див.: Промова Президента Чеської Республіки Вацлава Гавела з нагоди 50-річчя Загальної Декларації прав людини (16 березня 1998 р., Женева, Швейцарія). (Текст цієї промови було офіційно розповсюджено серед дипломатичного корпусу в Празі).

⁵ Див.: Промова Президента Чеської Республіки Вацлава Гавела з нагоди одержання почесного докторського диплому Київського Національного університету (1 липня 1997 р., Київ, Україна). (Текст цієї промови було офіційно розповсюджено в ході державного візиту В.Гавела в Україну).